

**BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KASBIY KOMPETENSIYALARNI OSHIRISH
MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH****Bayjonov Furqat Baxramovich**

Oriental universiteti "Uzluksiz ta'lim pedagogikasi" kafedrası dotsenti, p.f.f.d.

Abdullayeva Dilrabo Shavkatovna

Oriental universiteti Pedagogika mutaxassisligi 1-boshqich magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18114795>

Annatsiya. Mazkur tezisda bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy kompetensiyalarni oshirish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda kasbiy kompetensiya tushunchasining pedagogik-psixologik mohiyati, uning tuzilmasi hamda bo'lajak o'qituvchi shaxsini shakllantirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Oliy pedagogik ta'lim muassasalarida bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida kompetensiyaviy yondashuvning amaldagi holati o'rganilib, mavjud muammo va kamchiliklar aniqlanadi.

Kalit so'zlar: Bo'lajak o'qituvchi, kasbiy kompetensiya, kompetensiyaviy yondashuv, pedagogik ta'lim, kasbiy tayyorgarlik, ta'lim sifati, innovatsion ta'lim texnologiyalari.

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ПОВЫШЕНИЯ
ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ**

Аннотация. В данном тезисе освещаются вопросы совершенствования механизмов повышения профессиональных компетенций будущих учителей. В исследовании с педагогико-психологических позиций анализируются сущность понятия профессиональной компетенции, её структура, а также значение в формировании личности будущего учителя. В процессе подготовки будущих учителей в высших педагогических образовательных учреждениях изучается современное состояние реализации компетентного подхода, выявляются существующие проблемы и недостатки.

Ключевые слова: Будущий учитель, профессиональная компетенция, компетентный подход, педагогическое образование, профессиональная подготовка, качество образования, инновационные образовательные технологии.

**IMPROVING MECHANISMS FOR ENHANCING THE PROFESSIONAL
COMPETENCIES OF FUTURE TEACHERS**

Annotation. In this thesis, issues related to improving the mechanisms for enhancing the professional competencies of future teachers are highlighted. The study analyzes, from pedagogical and psychological perspectives, the essence of the concept of professional competence, its structure, and its significance in the formation of the future teacher's personality. In the process of training future teachers in higher pedagogical educational institutions, the current state of the implementation of the competency-based approach is examined, and existing problems and shortcomings are identified.

Keywords: Future teacher, professional competence, competency-based approach, pedagogical education, professional training, education quality, innovative educational technologies.

Tadqiqotning dolzarbligi - Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchi shaxsining kasbiy kompetensiyasi ta'lim sifatini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish faqat nazariy bilimlarni o'rgatish bilan cheklanmasligi, balki amaliy ko'nikmalar, pedagogik kreativlik, refleksiya va innovatsion faoliyatni

shakllantirishni ham o'z ichiga olishi lozim. Shu sababli, kasbiy kompetensiyalarni oshirish mexanizmlarini takomillashtirish masalasi dolzarb va izchil ilmiy tadqiqot obyekti hisoblanadi.

Kasbiy kompetensiyaning mohiyati – bu o'qituvchining professional faoliyatini samarali amalga oshirishga qodir bo'lgan bilim, ko'nikma, shaxsiy sifatlar va pedagogik uslubiyatlarning majmuasi hisoblanib uning tarkibini quyidagicha izohlash mumkin:

Kasbiy kompetensiyaning nazariy bilimlar tarkibi – bu o'qituvchining pedagogik faoliyatini samarali amalga oshirish uchun zarur bo'lgan fundamental va fanlararo bilimlar majmuasidir. U o'z ichiga pedagogika nazariyasi, metodika, psixologiya, didaktika va fanlar bo'yicha bilimlarni oladi. Nazariy bilimlar o'qituvchiga dars jarayonini rejalashtirish, o'quv materiallarini tizimli taqdim etish, o'quvchilarning rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish va pedagogik qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Shuningdek, ular o'qituvchining professional tushunchalar, konseptual model va metodologik yondashuvlar bilan ishlash qobiliyatini shakllantiradi. Nazariy bilimlar kasbiy kompetensiyaning asosiy bazasi bo'lib, amaliy ko'nikmalar va shaxsiy sifatlar bilan uyg'unlashganda o'qituvchining samarali pedagogik faoliyatini ta'minlaydi. Shu sababli, oliy pedagogik ta'lim jarayonida nazariy bilimlarni chuqur o'zlashtirish va ularni amaliyot bilan bog'lash muhim vazifa hisoblanadi.

Kasbiy kompetensiyaning amaliy ko'nikmalar tarkibi – bu o'qituvchining nazariy bilimlarini real pedagogik jarayonda samarali qo'llash qobiliyatidir. U o'quv jarayonini rejalashtirish va tashkil etish, pedagogik vositalardan, interaktiv metodlar va innovatsion texnologiyalardan foydalanish, o'quvchilarning individual va guruh ishlari faoliyatini boshqarish hamda ularning bilim va ko'nikmalarini baholashni o'z ichiga oladi. Shuningdek, amaliy ko'nikmalar pedagogik kommunikatsiya, konstruktiv muloqot va muammoli vaziyatlarni hal etish qobiliyatini rivojlantiradi. Ular nazariy bilimlar bilan uyg'unlashganda, bo'lajak o'qituvchining mustaqil pedagogik faoliyatini samarali amalga oshirishga imkon yaratadi va pedagogik jarayonning sifatini oshiradi. Amaliy ko'nikmalar kasbiy kompetensiyaning eng muhim tarkibiy qismi bo'lib, o'qituvchining ijodiy va innovatsion yondashuvini shakllantirishga xizmat qiladi.

Shaxsiy sifatlar - Bu o'qituvchining pedagogik faoliyatini samarali amalga oshirishga xizmat qiluvchi individual psixologik va shaxsiy xususiyatlar majmuasidir. U mas'uliyat, ijodkorlik, mehnatsevarlik, intellektual moslashuvchanlik, kommunikativ qobiliyat, empatiya va liderlik kabi sifatlarni o'z ichiga oladi. Shaxsiy sifatlar o'qituvchiga dars jarayonini muvaffaqiyatli tashkil etish, o'quvchilar bilan samarali muloqot qilish, pedagogik qarorlar qabul qilish va muammoli vaziyatlarni hal etishda yordam beradi. Shu bilan birga, ular o'qituvchining reflektiv faoliyatini va innovatsion yondashuvini rivojlantiradi, mustaqil pedagogik faoliyatga tayyorligini oshiradi. Shaxsiy sifatlar amaliy ko'nikmalar va nazariy bilimlar bilan uyg'unlashganda bo'lajak o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini to'liq shakllantiradi va ta'lim sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Innovatsion va reflektiv faoliyat - bu o'qituvchining pedagogik jarayonda yangiliklarni joriy etish va o'z faoliyatini doimiy tahlil qilish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Innovatsion faoliyat o'quv jarayoniga yangi ta'lim texnologiyalari, interfaol metodlar va zamonaviy vositalarni samarali integratsiya qilishni, pedagogik yondashuvlarni yangilashni talab qiladi. Reflektiv faoliyat esa o'z pedagogik amaliyotini tahlil qilish, xatolik va kamchiliklarni aniqlash, shaxsiy va professional rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishni o'z ichiga oladi. Bu tarkibiy qism o'qituvchiga mustaqil qarorlar qabul qilish, ijodiy va moslashuvchan yondashuvlarni qo'llash, shuningdek pedagogik jarayonni doimiy ravishda takomillashtirish imkonini beradi.

Innovatsion va reflektiv faoliyat kasbiy kompetensiyaning nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalar va shaxsiy sifatlar bilan uyg'unlashganda bo'lajak o'qituvchining samarali va innovatsion pedagogik faoliyatini ta'minlaydi.

Hozirgi kunda bo'lajak o'qituvchilarda kompetensiyalarni rivojlantirishning amaldagi holati - hozirgi kunda oliy pedagogik ta'lim muassasalarida bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishning amaldagi holati nazariy bilimlarga katta e'tibor qaratilganligini ko'rsatmoqda. O'quv jarayonining asosiy qismi leksiyalar, ma'ruza va nazariy mashg'ulotlardan iborat bo'lib, talabalarga amaliy ko'nikmalarni shakllantirish imkoniyatlari yetarli darajada taqdim etilmaydi. Masalan, pedagogik stajirovkalarda talabalar ko'pincha faqat kuzatuvchi sifatida ishtirok etadi, darsni mustaqil olib borish, o'quvchilar bilan interaktiv mashg'ulotlar tashkil etish yoki pedagogik vaziyatlarni hal etish imkoniyatiga ega bo'lmaydi.

Shu sababli, bo'lajak o'qituvchilar o'z kasbiy faoliyatida nazariy bilimlarni amaliyotga samarali tatbiq eta olmaydi, mustaqil pedagogik qarorlar qabul qilish va innovatsion yondashuvlarni qo'llash qobiliyati cheklangan bo'ladi. Bundan tashqari, amaliy mashg'ulotlar va interfaol metodlar yetarli darajada tatbiq etilmagani sababli talabalarning ijodiy fikrlash, reflektiv va analitik qobiliyatlari rivojlanmaydi. Natijada, bo'lajak o'qituvchilar pedagogik faoliyatga tayyorlanish jarayonida muammolar bilan yuzma-yuz keladi, dars jarayonida real vaziyatlarda o'zini samarali namoyon eta olmaydi. Shu bois, pedagogik ta'lim muassasalari tomonidan nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy mashg'ulotlar va innovatsion interfaol metodlarni integratsiyalash, stajirovka va mentorlik tizimini kuchaytirish zarurati mavjud.

Bugungi kunda kompetensiyalarni takomillashtirishga qaratilgan istiqbollar –

Bugungi ta'lim tizimida bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy kompetensiyalarni takomillashtirish istiqbollari kompetent-si-yaviy ta'lim yondashuvini chuqur integratsiyalash, innovatsion metod va texnologiyalarni joriy etish hamda amaliy ko'nikma hamda reflektiv faoliyatni rivojlantirishga qaratilgan. Ko'p sonli ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kompetensiya yondashuvi o'qituvchilarga zamonaviy ta'lim strategiyalarini qo'llash, ijodiy fikrlash va pedagogik hal etish yo'llarini mustahkamlashda samarali rol o'ynaydi.

Kompetensiyaviy ta'lim; interfaol o'qitish, loyiha asosidagi o'rganish, guruh hamkorligi, o'z-o'zini baholash kabi metodlarni tatbiq etish orqali o'qituvchilarning pedagogik ijodkorlik va reflektiv faoliyatini sezilarli darajada oshiradi. Masalan, tadqiqotlarda kompetensiyaviy yondashuv bilan tayyorlangan o'qituvchilar innovatsion texnologiyalarni qo'llashga moslashuvchanlik va ijodkorlik ko'rsatkichlarida aniq o'sish qayd etilgani ta'kidlangan, bu ularning pedagogik jarayonda faol qo'llanilayotgan yangi yondashuvlarga tayyorligini ko'rsatadi.

Shuningdek, kompetensiyaviy metodlar o'qituvchilarning tizimli fikrlash, tanqidiy tahlil va murakkab pedagogik vaziyatlarni hal etish qobiliyatlarini mustahkamlashni maqsad qiladi. Bu esa ularni nafaqat nazariy bilim bilan, balki real pedagogik vaziyatlarda samarali ishlashga tayyorlaydi. Ta'lim muassasalarida bu yondashuvlar orqali o'tkazilayotgan strategiyalar, pedagogik amaliyotlar va interfaol mashg'ulotlar talabalarning kasbiy kompetensiyalarini kompleks rivojlantirishda muhim istiqbol sifatida qaralmoqda.

Umuman olganda, bugungi kunda kompetensiyalarni takomillashtirish istiqbollari: kompetent-si-yaviy ta'limni ta'lim jarayoniga integratsiyalash, innovatsion metodlarni asosiy pedagogik amaliyotga aylantirish, talabalarning amaliy mashg'ulotlar orqali real pedagogik faoliyatga tayyorligini oshirish va reflektiv kompetensiyalarini shakllantirishdan iborat.

Bu yoʻnalishlar oʻqituvchilarni zamonaviy taʼlim talablariga moslashtirish hamda taʼlim sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot shuni koʻrsatdiki, boʻlajak oʻqituvchilarda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish bugungi taʼlim tizimining eng dolzarb masalalaridan biridir. Kasbiy kompetensiya nazariy bilimlar, amaliy koʻnikmalar, shaxsiy sifatlar hamda innovatsion va reflektiv faoliyatni oʻz ichiga oladi. Oliy pedagogik taʼlim muassasalarida amaliy mashgʻulotlar va interfaol metodlarning yetarli darajada tatbiq etilmasligi boʻlajak oʻqituvchilarning mustaqil pedagogik faoliyatga tayyorgarligini zaiflashtirmoqda. Shu sababli, kompetensiyalarni oshirish mexanizmlarini takomillashtirish zarurati mavjud.

Shu boisdan innovatsion taʼlim texnologiyalaridan samarali foydalanish, interfaol metodlar va amaliy mashgʻulotlarni keng joriy etish, reflektiv faoliyat va oʻz-oʻzini baholash tizimini shakllantirish, pedagogik stajirovka va mentorlik imkoniyatlarini kengaytirish. Ushbu yondashuvlar boʻlajak oʻqituvchilarning nazariy bilimlarini amaliy koʻnikmalar bilan uygʻunlashtirish, ijodiy va moslashuvchan pedagogik faoliyatni rivojlantirish, shuningdek, taʼlim sifati oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Ibodova S.** Boʻlajak oʻqituvchilarda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish va takomillashtirish yoʻllari – maqolada boʻlajak oʻqituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish strategiyalari, pedagogik innovatsiyalar, kompetensiyaga asoslangan taʼlim metodlari tahlil qilingan.
2. **Jaloliddinova M.** Boʻlajak tarbiyachilarning kasbiy transversal kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik xususiyatlari – bu ilmiy maqola boʻlajak tarbiyachilarning kommunikativ, tanqidiy fikrlash va innovatsion texnologiyalar boʻyicha kompetensiyalarini shakllantirish metodlarini oʻrganadi.
3. **Latipova M.S.** A Model for Developing the Professional Competence of Future Pedagogy Teachers – Tashkent University of Social Innovations olimi boʻlajak pedagoglar uchun profesional kompetensiyalarni shakllantirish modeli va uning samaradorligini tadqiq etadi.
4. **Kuliyeva S.H.** The Importance of Professional-Pedagogical Competence in the Training of Future Technology Teachers – Buxoro davlat universiteti ilmiy xodimi boʻlajak oʻqituvchilarda professional-pedagogik kompetensiyaning ahamiyatini yoritadi.
5. **Hojikarimova G.** Boʻlajak texnologik taʼlim oʻqituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishni takomillashtirish – maqolada innovatsion yondashuvlar va pedagogik dizayn asosida kompetensiyalarning shakllanishi tahlil qilingan.
6. **Umarov A.** Boʻlajak oʻqituvchilarda kasbiy kompetensiyani rivojlantirish asosida pedagogik masʼuliyatni shakllantirish metodikasi – metodik tadqiqot boʻlajak oʻqituvchilarda masʼuliyat va pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish yoʻllarini oʻrgangan.
7. **Bobonorov X.T.** Boʻlajak oʻqituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish – Navoiy davlat pedagogika institutidan mustaqil izlanuvchi tomonidan kompetensiyaning metodologik asoslari va rivojlantirish usullari haqida maqola.